

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ІДЕЙ ПРЕДСТАВНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX ст. У ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто впровадження педагогічних ідей діячів освіти в південноукраїнському регіоні II пол. XIX – поч. XX ст., які своїми новаторськими педагогічними пошуками, активною просвітницькою діяльністю суттєво збагатили вітчизняну педагогічну теорію та практику регіону. Значну увагу педагогів приділено культурно-просвітницькій роботі, за допомогою якої реалізовувалися освітні ідеї та впровадження їх у діяльність освітніх закладів.

Ключові слова: освіта на Півдні України, педагогічні ідеї, діяльність освітніх закладів, культурно-освітня робота.

Докорінні зміни в соціально-економічному та політичному устрої українського суспільства, що розпочалися в другій половині XIX ст., зумовили кардинальні зрушення в освітньому просторі південного регіону України.

Серед численних проблем, піднятих суспільно-політичним рухом другої половини XIX ст., були проблеми перегляду шкільних програм, відкриття народних шкіл, питання професійно-педагогічної підготовки вчителя, удосконалення його фахової майстерності. Розуміючи невідкладну спробу вирішення цих питань і перебуваючи під впливом прогресивних ідей відомих учених-освітян і педагогів В. Водовозова, М. Пирогова, В. Стоюніна, К. Ушинського та ін., педагоги – практики Одеського навчального округу у своїх теоретичних працях виклали сутність, основні напрями реформування змісту освіти, умови продуктивної учительської діяльності, суттєво збагативши цим педагогічну думку досліджуваного періоду. Треба відзначити, що протягом досліджуваного періоду розвиток вітчизняної педагогічної теорії та практики зумовлювався не лише діяльністю прогресивних освітніх діячів, а й культурно-просвітницькою роботою – відкриттям товариств, організацією педагогічних з'їздів і конференцій, що проводилась громадськими організаціями та керівними органами освіти, діяльність яких на Півдні України мала свої особливості.

Широке коло сучасних дослідників, серед яких чільне місце посідають О. Білецький, Л. Ляшенко, О. Сухомлинська, у своїх наукових розвідках продовжували розвивати ідеї прогресивних педагогів, провідних діячів культури та просвітництва, по-новому обґрунтовуючи їх теоретичні та практичні доробки щодо освіти в регіоні. Аналіз науково-педагогічних праць вищезазначених авторів дає змогу констатувати, що не всі їхні педагогічні доробки висвітлені повною мірою. Зважаючи на актуальність цієї проблеми, *метою статті* є висвітлення основних ідей організаційно-педагогічної діяльності у науковій спадщині видатних педагогів Півдня України другої половини XIX – початку XX ст. А. Готалова-Готліба, І. Казаса, М. Каришева, Й. Корніса, М. Корфа, М. Ланге, Я. Новицького,

М. Пирогова, М. Поля, К. Унру, Ф. Хартахая, С. Черкасенка, В. Штерна та ін. Усі вони своїми новаторськими педагогічними пошуками, активною просвітницькою діяльністю суттєво збагатили вітчизняну педагогічну теорію та практику.

Протягом діяльності на посаді попечителя Одеського навчального округу (1856–1859 рр.) М. Пирогов доклав чимало зусиль щодо поліпшення справи освіти в регіоні. Основними напрямками його роботи у зазначений період можна вважати: зміцнення ролі педагогічних рад гімназій; сприяння відкриттю Новоросійського університету; порушення питання щодо вдосконалення методів навчання; турбота про зміцнення матеріальної бази навчальних закладів; обстоювання гуманних засобів впливу на вихованців [1, с. 52].

Виключну роль у становленні та розвитку освіти Півдня України відіграв засновник земських шкіл М. Корф. Його вагомим здобутком є створення нового типу трирічної елементарної школи, заняття в якій велися вчителем одночасно з учнями трьох класів.

До основних педагогічних інновацій М. Корфа протягом його активної діяльності в межах Катеринославського земства слід віднести: ініціативу створення при школі лісників навчального закладу для підготовки вчителів сільських шкіл; турботу про підтримку функціонуючих народних шкіл; боротьбу за збільшення повноважень земських установ і надання їм більшого значення; ініціативу запровадження стипендій народним учителям, яких готували до викладання в майбутніх земських школах; організацію системи підготовки та перепідготовки вчительських кадрів; започаткування вчительських з'їздів-курсів із метою підвищення професійної майстерності вчителів народних шкіл. Зазначимо, що такі курси М. Корф організовував на власні кошти.

Нововведення в освіті, здійснювані М. Пироговим і М. Корфом, були широко підтримані іншими прогресивними педагогами, зокрема Я. Новицьким. Обстоюючи ідею розширення змісту навчальних програм, Я. Новицький виходив далеко за межі обумовленого чинними на той час нормативними документами кола знань, необхідних для засвоєння школярами. Крім обов'язкових для вивчення предметів, педагог повідомляв учням відомості з історії, географії, природознавства, фізики, гігієни та техніки. Із метою підвищення ефективності навчання, досягнення високого рівня знань Я. Новицький широко використовував таку форму організації навчання, як екскурсія на природу.

Вагомим доробком Я. Новицького стала розробка й апробування нового для земської школи змісту природничо-географічних дисциплін на засадах соціо-економічних особливостей Півдня України. При викладанні географії педагог вивчав із дітьми не лише обов'язкові для засвоєння теми ("Сторони світу", "Компас", "Масштаб", "Гори", "Ріки", "Народонаселення Росії" тощо), а й давав відомості про Катеринославську губернію, Бердянськ, Олександрійський повіт та ін.

Підтримував ідею М. Корфа про навчання дорослого населення і М. Каришев (М. Каришев – голова повітового комітету Товариства поліпшення народної праці, попечитель Гнединського училища. – *Ю.Н.*). М. Каришев виступав ініціатором організації виставок екзаменаційних та інших робіт учнів, які вважав вагомим чинником стимулювання молоді до гарного навчання.

Чимало зусиль доклав для розвитку вітчизняної педагогічної практики М. Завадський. Очоливши Єлисаветградське реальне училище, науковий діяч зробив навчальний заклад центром просвіти та науки в повітовому місті, покращив навчальну й виховну діяльність, поглибив і розширив зміст навчальних програм, активно борючись із формалізмом у навчанні. Окремою складовою діяльності педагога була організація читань морально-релігійного змісту, які сприяли поширенню просвіти серед населення, популяризації науки, моральному вихованню широкого загалу слухачів.

Серед помітніших педагогів – реформаторів Півдня України досліджуваного періоду ми можемо назвати і М. Поля. Займаючи в різні періоди різні посади в галузі освіти, педагог зробив значний внесок у культурно-освітнє, економічне та суспільно-політичне життя Катеринославщини. Основними напрямками його роботи стали: сприяння відкриттю низки фельдшерських і ремісничих професійних шкіл; турбота про моральне виховання учениць Маріїнської гімназії та меценатська допомога зазначеному навчальному закладу; популяризація прогресивних педагогічних ідей щодо розширення виховних функцій загальноосвітніх шкіл; розширення та поглиблення змісту фахової освіти у професійних училищах, розробка питань щодо створення педагогічних класів при фельдшерській школі; зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів, попечителем яких було обрано М. Поля [2, с. 98].

Значну освітню та просвітницьку роботу на Півдні України здійснювали викладачі Новоросійського університету. Особливу увагу привертав до себе М. Ланге, з ім'ям якого пов'язано чимало позитивних зрушень в освітньому просторі південного регіону другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Зусилля педагога були спрямовані на вирішення таких основних напрямів, як удосконалення навчально-виховного процесу в Новоросійському університеті та підвищення якості підготовки фахівців у ньому; вдосконалення професійного рівня та педагогічної майстерності вчителів-практиків; організація широкої просвітницької роботи серед населення.

Складовою педагогічної думки Півдня України, що створювалася в умовах полікультурності освітнього простору регіону, були педагогічні надбання представників національних меншин. Концепцію інтеграції соціально-економічних і соціокультурних чинників розвитку освіти започаткували й обґрунтували Й. Корніс і К. Унру – вихідці з німецьких і менонітських меншин. Умовами цієї інтеграції вони вважали уніфікацію управління навчальними закладами, підвищення рівня підготовки учнів, поглиблення вузькоконфесійного змісту шкільних програм, вирішення питання підгото-

вки висококваліфікованих педагогічних працівників. Із метою надання методичної допомоги практикуючим педагогам ними була розроблена та опублікована праця “Вісімдесят вісім правил виховання школярів”, що вміщувала основи філософії освіти та конкретизувала основні дидактичні принципи [3, с. 99].

Значну роль у розбудові системи освіти та розвитку навчальних закладів відіграла й єврейська національна меншина. Подвижником єврейської освіти був виходець із Тернополя В. Штерн. Призначений директором єврейського училища в м. Одеса, він започаткував нововведення – крім єврейських традиційних предметів, викладалися і світські, а саме вивчення івриту, талмуду, російської, німецької, французької мов, фізики, математики, риторики, історії, географії, цивільного права. Його ідеї були підтримані багатьма педагогами та просвітою “Гаскалі” (м. Одеса), і полягали вони в тому, що євреям потрібно відмовитися від деяких застарілих поглядів і інтегруватись у культуру середовища, яке їх оточує.

Вагомий внесок для розвитку середньої освіти Північного Приазов'я (Маріупольщина) було зроблено видатним громадським діячем, педагогом, публіцистом Ф. Хартахаєм (1834–1880), який розпочав свою педагогічну діяльність у 1866 р. у Варшаві, а з 1874 р. працював у Північному Приазов'ї. За його ініціативою було відкрито значну кількість приватних грецьких гімназій і прогімназій. За задумом Ф. Хартахая, головним завданням нових навчальних закладів мала стати подальша мовна і культурна адаптація приазовських греків у багатонаціональному регіоні, а також надання грекам можливості через освіту прилучитись до місцевої духовної та матеріальної культури, що мало благотворно вплинути не лише на долі греків, а й на розвиток Південного регіону в цілому.

Говорячи про діячів освіти національних меншин, слід згадати видатного представника педагогічної думки Таврійської губернії І. Казаса, який був автором значних педагогічних нововведень у системі гімназійної освіти, які значною мірою позначилися на освіті регіону. Намагаючись прищепити учням любов до історії, він суттєво доповнював програми курсу того чи іншого предмета в різних класах, ознайомлював учнів з останніми досягненнями вітчизняної та зарубіжної історичної думки. Як навчальний посібник педагог використовував “Очерки из истории и народных сказаний” відомого німецького педагога А. Грубе [4, с. 73–74].

Як бачимо, педагогічна думка в регіоні складалася на основі світоглядних позицій видатних наукових, культурних, громадських діячів, внесок яких сприяв підвищенню освіти населення, збагаченню національних цінностей українського народу та інших народів і націй.

Висновки. Отже, сукупний педагогічний досвід педагогів містить конкретні практичні кроки щодо розширення змісту навчальних програм, введення занять із різних дисциплін, створення бібліотек, заснування періодичних видань педагогічного спрямування, організації педагогічних курсів, конференцій з'їздів тощо.

Список використаної літератури

1. Гольдин Ф.Л. Прогрессивная педагогическая мысль Юга Украины. II пол. XIX–XX ст. / Ф.Л. Гольдин. – Одеса, 1965. – 77 с.

2. Кочергін І.О. О.М. Польша і його місце в суспільно-політичному житті та економічному розвитку Півдня України другої половини XIX століття / І.О. Кочергін. – Дніпропетровськ, 2003. – 206 с.

3. Правдюк О.В. Освітня діяльність й педагогічні погляди Й. Корніса / О.В. Правдюк // Освітні вимірювання в інформаційному суспільстві : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – С. 99–101.

4. Прохоров Д.А. Учившим заветам, добра и гуманости. И.И. Каза. Биографический очерк (1832–1912) / Д.А. Прохоров. – Симферополь : АнтикВА, 2008. – 320 с.

Надольская Ю.А. Реализация образовательных идей представителей педагогической мысли Юга Украины II пол. XIX – нач. XX вв. в деятельности учебных заведений

В статье рассмотрено внедрение педагогических идей деятелей образования в южноукраинском регионе II пол. XIX – нач. XX вв., которые своими новаторскими педагогическими поисками, активной деятельностью в сфере образования существенно обогатили отечественную педагогическую теорию и практику региона. Значительное внимание педагогов отводилось культурно-образовательной работе, с помощью которой реализовывались образовательные идеи и внедрялись в учебные заведения региона.

Ключевые слова: образование на Юге Украины, педагогические идеи, деятельность учебных заведений, культурно-образовательная работа.

Nadolskaya Yu. Southern Ukrainian pedagogical thought representatives' pedagogical ideas realization in the second half of the 19th – the beginning of the 20th centuries in the activity of educational institutions

The article deals with the education representatives' inoculation of pedagogical ideas in Southern Ukrainian region in the 19th – the beginning of the 20th centuries, which significantly enriched the native pedagogical theory and practice of the region with their forward-looking pedagogical searches and active educational practice. Besides, the author pays great attention to the cultural-educational work, which helped the pedagogues to realize their ideas by means of societies opening, pedagogical congresses and conferences organizing.

Key words: Southern Ukrainian education, pedagogical thought, educational institutions, cultural-educational work.